

KRIZA DEMOKRATIJE I ZLOUPOTREBA SLOBODE GOVORA

Anes MAKUL

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli
Tihomila Markovića 1, 75000 Tuzla, Bosna i Hercegovina
e-mail: anes.makul@gmail.com

ABSTRACT

Pojava desnih populističkih aktera u proteklim godinama u Evropi je također utjecala na stvaranje jedne nove političke i društvene stvarnosti. Ta stvarnost bi se mogla opisati i kao jedna nova „normalnost,“ koja je dijelom rezultat i promijenjene retorike u javnosti, a čiji je bitan dio i govor mržnje, koji može doprinijeti i krivičnim djelima počinjenima jer je govor mržnje doprinio stvaranju ambijenta koji pogoduje takvom razvoju događaja. Premda su krize plodno tlo za pojavu ekstremnih ideologija, ove stranke nisu nove. Prihvatljivost ideja desnih populista za mnoge građane ukazuje na postojanje krize demokratije, a koja je postojala i u vrijeme prije kriza.

Gljučne riječi: desni populizam; kriza demokratije; govor mržnje; nova politička stvarnost

THE CRISIS OF DEMOCRACY AND THE ABUSE OF THE FREEDOM OF SPEECH

The appearance of right-wing populist actors in recent years in Europe has also impacted the creation of a new political and social reality. That reality could be also described as a new „normality“ which is partially the result of the changed rhetorics in the public, of which an essential part is also hate speech, that can contribute to the rise of criminal acts because hate speech contributes to the creation of an ambience that helps the development of such events. Although the crises are fertile ground for the appearance for extremist ideologies, these parties are not new. The acceptance of the populist ideas among citizens indicates that there was a crisis of democracy that existed before crises.

Key words: right-wing populism; the crisis of democracy; hate speech; new political reality

1.0 Uvod

Sloboda izražavanja se smatra jednom od najvećih vrijednosti demokratskih društava, koja je teško izborena, te se često naglašava kako tu vrijednost treba očuvati. Druga strana medalje je govor mržnje, koji se često zloupotrebljava uz objašnjenje da se radi o slobodi govora. Ovo se prvenstveno odnosi na populističku retoriku, čiji porast je zabilježen u proteklim godinama, kako je utvrdila akademska studija koju je pokrenuo britanski list *Guardian*. Kada se govori o Evropi, desni populizam je izraženiji u odnosu na lijevu populističku retoriku, koja je izraženija u Južnoj Americi.¹

Tema ovog rada je analiza uzroka uspjeha rasta retorike desnog populizma u Evropi, te posljedice na demokratske procese unutar Evropske Unije.

U ovom izlaganju se argumentira da je retorika desnih populista, čiji je esencijalni dio i govor mržnje, „oslobođena“, čime je doprinijela stvaranju jedne nove političke scene i stvaranju nove „normalnosti.“ Ta nova „normalnost“ je dijelom rezultat nezadovoljstva građanki i građana tradicionalnim političkim predstavnicima, a to nezadovoljstvo postalo je izraženije tokom ekonomskih kriza koje su pogodile svijet. Tu situaciju su desni populistri uspješno iskoristili kako bi pojačali svoju vidljivost i dobili veću podršku za svoje politike. Premda ne postoji univerzalno prihvaćena definicija govora mržnje, u ovom radu će se koristiti definicija koju je ponudilo Vijeće Evrope. Oni govor mržnje shvataju kao „...sve oblike izražavanja, koji podrazumijevaju mržnju prema drugim rasama, mržnju prema strancima, antisemitizam ili šire druge forme mržnje, podržavaju ili opravdavaju, koji se baziraju na netolerantnosti, između ostalog, netoleranciji na osnovu agresivnog nacionalizma i etnocentrizma, diskriminacija i neprijateljstvo prema manjinama i prema osobama s migrantskim porijeklom.“²

Razvoj političkih događaja u proteklim godinama pokazuje znakove slabljenja demokratskog kapaciteta Unije zbog pojave novih političkih

1 The Guardian, “Revealed: The Rise and Rise of Populist Rhetoric,” *The Guardian*, 2019, <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric>.

2 Council of Europe, “Hate Speech,” *Freedom of Expression*, n.d., <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/hate-speech>.

aktera koji zloupotrebljavaju zagarantirana prava. Ovo se odnosi na poruke u političkoj retorici, koje su postale neprijateljske i prevazilaze granicu slobode govora, te prelaze u govor mržnje. Uzrok pojave novih političkih aktera su ekonomske i finansijske krize koje su pogodile svijet, koje pogoduju prihvatanju „alternativnih“ rješenja za probleme s kojima se građani suočavaju.

Struktura ovog rada je sljedeća. U prvom dijelu će biti predstavljene definicije populizma, odnosno desnog populizma. U drugom dijelu će biti predstavljeno društveno i političko okruženje koje pogoduje rastu populizma. U trećem dijelu će biti analizirane posljedice stvaranja nove „normalnosti.“

2.0 Definicija populizma

Britanski list Guardian inicirao je 2019. godine akademsku studiju o globalnom populizmu. Jedan od glavnih nalaza studije je da postoji udvostručenje populističke retorike u odnosu na rane 2000-te, a posebno je vidljivo povećanje te retorike u periodu od 2014. do 2019. godine. Analizirali su govore 140 političkih lidera u 40 zemalja svijeta.³ Argument u ovom izlaganju jeste da su populistički doprinijeli rastu govora mržnje, odnosno da su značajno doprinijeli „oslobađanju“ govora mržnje i stvaranju jedne nove političke realnosti koja prevazilazi političku korektnost, koja je postojala prije početka kriza. Međutim, premda krize jesu doprinijele stvaranju jednog novog političkog ambijenta i promjeni retorike, to ipak ne znači da su ove stranke nove. Drugim riječima, ove stranke su postojale ranije, ali njihova podrška među građanima im nije omogućavala da postanu dio političkog „mainstreama.“

U ovom dijelu ćemo navesti dvije definicije koje se odnose na populizam i desni populizam. Prva definicija je nizozemskog politologa Cas Muddea i jedna je od najčešće korištenih. Mudde populizam definira kao „ideologiju koja posmatra društvo kao ultimativno odvojeno u dvije homogene grupe, „čiste ljude“ naspram „korumpirane elite“ i koja tvrdi da politika treba biti izražaj opće volje naroda.“⁴

3 The Guardian, “Revealed: The Rise and Rise of Populist Rhetoric.”

4 Cas Mudde, “The Populist Zeitgeist,” *Government and Opposition* 39, no. 4 (2004): 543, <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.

Definicija implicira strateško djelovanje aktera kako bi dobili veću podršku za svoje ideje. Strateško djelovanje podrazumijeva prilagođavanje temama koje su u fokusu u javnosti i koje su predmet debata u javnosti. Također je bitno naglasiti da populisti moraju imati drugačije mišljenje od tradicionalnih aktera jer na taj način uspijevaju ostati prepoznatljivi i vidljivi. Vidljivost je jedan od ključnih elemenata uspjeha populista. Nadalje, definicija implicira da populisti traže da politika bude odraz volje čovjeka.

Jedan od bitnih elemenata populističkog djelovanja je zahtjev za direktnom demokratijom, odnosno referendumima na kojima bi građani imali mogućnost da iskažu vlastiti stav. Zahtjevi za referendumima se mogu vidjeti kod gotovo svih desnih populističkih aktera u Evropi. U ovom dijelu se postavlja pitanje o tome, koliko je moguće na često kompleksna pitanja odgovoriti sa da ili ne, pritom uzimajući u obzir da građani često nemaju dovoljno informacija o eventualnom predmetu javne debate, odnosno potencijalnog referendumskeg pitanja. Ovom pitanju se može pristupiti s druge strane. Naime, da li bi uvođenje direktne demokratije dovelo do veće demokratizacije društva, a time i posredno do relaksacije odnosa društvu? Jer, kada se govori o „korumpiranim“ političkim elitama, koje su se otuđile od građanki i građana, često se implicira da ne postoji demokratija, za koju se oni zalažu.

Primjerice, naziv parlamentarne grupe desnih populista u Evropskom parlamentu nakon izbora 2019. godine je Identitet i demokratija. Sam naziv parlamentarne grupe se odnosi na teme za koje se te stranke javno zalažu – a to je identitet, dakle odbijanje drugih i drugačijih i demokratija, odnosno direktna demokratija. Ova parlamentarna grupa je sastavljena od dvije grupe koje su postojale u mandatnom periodu od 2014. do 2019. godine. Jedna je bila Evropa slobode i direktne demokratije, a druga Evropa nacija i slobode.

Druga definicija se odnosi konkretno na desni populizam, a definiciju su ponudili Hartleb i Grabow. Oni desni populizam shvataju kao „ekskluzivnu i diskriminacijsku mobilizacijsku strategiju koju koriste političari radi eksploatacije ili latentne predrasude protiv stranca ili da prodube razočarenje među dijelom biračkog tijela sa performansama političkih elita za vlastite interese, odnosno, da dobiju javnu pažnju, glasove i pristup javnim funkcijama za sebe i

svoje sljedbenike.“⁵ Druga definicija implicira da je djelovanje desnih populista strateški usmjereno radi dobijanja podrške, ali koja uključuje diskriminaciju pri čemu se koriste predrasude. Dakle, ova definicija je preciznija u smislu da se odnosi na političke stranke i vraća se na klasičnu definiciju stranaka kao organizacija koje žele vlast, ali u ovom slučaju drugim sredstvima.

Zajedničko za obje definicije jeste da nastoje objasniti namjere populista, odnosno način na koji strateški djeluju kako bi dobili veću podršku za vlastite ciljeve. To podrazumijeva stvaranje podjela, koristeći pritom i govor mržnje. Glavni „alat“ u djelovanju desnih populističkih stranaka je retorika. Ipak, za prepoznatljivost je potrebna retorika koja prevazilazi uobičajenu političku retoriku, kako bi ostali prepoznatljivi. To podrazumijeva korištenje tema koje su tradicionalno uobičajene i za konzervativne i lijeve stranke, čime se povećava broj potencijalnih glasača. Međutim, treba uzeti u obzir i ideološki okvir unutar kojeg djeluju ove stranke, a koje se odnosi na zaštitu vlastite nacije.

3.0 Rast populizma

Ono što je prethodilo rastu populizma su krize, koje su plodno tlo za razvoj „alternativnih“ objašnjenja i rješenja. Ta rješenja nužno impliciraju da otuđene i korumpirane elite ne mare za običnog čovjeka, niti čuju šta građani žele. Ekonomske krize koje su u proteklih više od deceniju pogodile svijet, otkrile su također i krizu liberalne demokratije. Ono što se smatralo prešutnom podrškom postojećem stanju i vladajućim elitama, zapravo je jednim dijelom bilo nezadovoljstvo postojećim stanjem i mišljenje da su se političke elite otuđile. Kao indikator nezadovoljstva građana se može uzeti i prihvatljivost ideja koje promoviraju populističke stranke, jer je podrška i na nacionalnim i na evropskim bila značajna u većini zemalja članica EU. Poređenja radi, 2014. godine je šest miliona više građana glasalo za ekstremno desne stranke za Evropski parlament u odnosu na prethodne izbore koji su bili održani 2009. godine.⁶ Premda Mudde ovakav razvoj

5 Karsten Grabow and Florian Hartleb, “Mapping Present-Day Right-Wing Populists,” in *Exposing the Demagogues: Right-Wing and National Populist Parties in Europe*, ed. Karsten Grabow and Florian Hartleb, 1st ed. (Brussels: Centre for European Studies & Konrad Adenauer Stiftung, 2013), 20.

6 Cas Mudde, *On Extremism and Democracy in Europe* (London: Routledge, 2016), 32.

događaja ne naziva zemljotresom, ipak je razlika od šest miliona značajan rast u jednom petogodišnjem mandatnom periodu i otvara mogućnost za pojačanu vidljivost koja je jedan od glavnih elemenata za uspjeh. Sam broj osvojenih glasova ne ostavlja prostor za formalno zaustavljanje politika u parlamentima, ali ostavlja dovoljno prostora da budu prepoznatljivi i budu sukreatori jedne nove „normalnosti.“

Nadalje, Frank Decker pojavu populističkih stranaka vidi kao rezultat modernizacijskih kriza. On navodi tri negative posljedice. Prva je ekonomska i odnosi se na pojačanu polarizaciju između bogatijih i siromašnijih. Druga je kulturloška i odnosi se na strah od gubitka identiteta zbog migracija. Treća je politička i odnosi se na to da se ljudi osjećaju nezastupljenim od strane političkih elita.⁷ Navedeni faktori su bili vidljivi tokom kriza. Istraživanje koje su nakon evropskih izbora 2014. godine sprovele Hobolt i dr Vries sugeriraju da osobe koje negativno pogođene krizama sklonije glasati za populističke stranke.⁸ Dakle, ono što je bitno naglasiti sam osjećaj straha od negativnih posljedica koje nužno ne moraju pogoditi nekog pojedinca ili grupu, ali impresija o takvom mogućem razvoju događaja ostavlja mogućnost desnim populistima da stvore određenu sliku u kojoj jasno navode krivce. Upravo je jasno navođenje krivaca za loše stanje u društvu, odnosno neprijatelja, glavni faktor prilikom jačanja grupne kohezije i stvaranja grupnog identiteta. Na drugom za jačanje grupne kohezije su zajednički interesi, a na trećem su zajedničke vrijednosti.

Ovakav razvoj događaja ima više posljedica. Jedna od konzekvenci kriza je da je ono što se smatralo prešutnom podrškom političkim elitama dobrim dijelom nestalo. Građani sve učestalije javno iskazuju vlastito nezadovoljstvo, a velikim dijelom ih na takvo izražavanje mišljenja potiču populist, koristeći, kako Hartleb i Grabow navode, mobilizacijsku strategiju koristeći latentne predrasude. To je povezano s gore navedenim argumentom koji se odnosi na svjesno korištenje strahova i imenovanje krivaca za postojeće stanje.

7 Frank Decker, “Was Ist Rechtspopulismus?,” *Politische Vierteljahresschrift* 59, no. 2 (June 2018): 357, <https://doi.org/10.1007/s11615-018-0062-3>.

8 Sara B. Hobolt and Catherine de Vries, “Turning against the Union? The Impact of the Crisis on the Eurosceptic Vote in the 2014 European Parliament Elections,” *Electoral Studies* 44 (2016): 504–14, <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.05.006>.

Druga konzekvenca je pomjiranje granica i stvaranje nove političke klime i pojava novih populističkih političkih aktera. Pomjiranje granica se odnosi na prisutnost tema u javnom diskursu, odnosno rušenje tabua i stvaranje jedne nove „normalnosti“ koja je bila nezamisliva samo deceniju prije. Tako danas više nije tabu, npr. da čelnik jedne desne populističke stranke nekoliko sedmica prije parlamentarnih izbora na stranačkom skupu kaže da Njemci mogu biti ponosni na svoja postignuća u Drugom svjetskom ratu. Ovo se desilo početkom septembra 2017. godine kada je tadašnji čelnik Alternative za Njemačku upravo o tome govorio.⁹ Međutim, ono što je opasnost za postojeći demokratski sistem je stvaranje nepovjerenja prema državi i institucijama, čime desni populisti na određeni način podrivaju ustavni poredak, jer svojim djelovanjem utječu na građane da ne daju legitimitet. Uspjeh države u ovoj posljedici zavisi od samih institucija i njihovoj sposobnosti da se odupru njihovom podriivanju. Državni organi pojedinih država doživljavaju djelovanje pojedinih političkih stranaka kao opasnost za ustavni poredak zemlje, što potvrđuje slučaj u Njemačkoj, gdje je obavještajna služba objavila da parti desnu stranku AfD.¹⁰ Međutim, ne treba sve članove stranke posmatrati kao ekstremiste koji podrivaju ustavni poredak, već stranku treba posmatrati kao prostor koji su iskoristile osobe koje su nezadovoljne postojećim stanjem, jer je ta stranka uspjela kreirati vlastitu sliku koja se bori protiv nepravde u društvu.

Ti novi akteri su najodgovorniji za pomjiranje granica i „oslobađanje“ slobode govora. To oslobađanje zapravo podrazumijeva rušenje tabua i kraj političke korektnosti u kojoj su se, kako smatraju, „uljepšavale“ pojave. Drugim riječima, radi se izgovaranju „očitog“, ali što nije bilo politički korektno govoriti prije kriza.

Jedan od pokazatelja pomjerenih granica, kada govorimo o govoru mržnje su zločini iz mržnje. Rezultati jedne studije zapravo govore da govor mržnje povećava opasnost od domaćeg terorizma, te da se ta opasnost povećava polarizacijom u društvu, nakon što je autor

9 Die Zeit, „AfD: Gauland Provoziert Mit Äußerung Zur Nazizeit,“ Die Zeit Online, 2017, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-09/afd-alexander-gauland-nazi-zeit-neubewertung>.

10 Zeit Online, „AfD-Mitglieder Bieten Verfassungsschutz Zusammenarbeit An,“ Zeit Online, 2020, <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2020-07/afd-verfassungsschutz-zusammenarbeit-rechtsextremismus-nachrichtendienst>.

analizirao podatke od 2000. do 2017. godine u više od 130 zemalja.¹¹ Mnogobrojna teroristička djela koja su počinjena proteklih godina širom svijeta, a koji imaju ekstremno desnu pozadinu ukazuju na povezanost retorike pojedinih političkih aktera, nakon što počinioci objave manifest u kojem objašnjavaju počinjenje vlastitog djela.

Kada su u pitanju evropske zemlje, nekoliko podataka iz pojedinih zemalja će biti predstavljena iz izvještaja koji je objavila Evropska Agencija za osnovna prava. Ipak, prije prezentacije podataka, treba naglasiti problem metodologije u samim podacima. Naime, ne postoji jedinstvena metodologija prikupljanja podataka, a zakoni u pojedinim zemljama ne prepoznaju govor mržnje kao krivično djelo, a i sama interpretacija zakona je različita, a vođenje statistike je također različita. Ukratko, teško je jasno odrediti trendove kada se govori o komparaciji među pojedinim zemljama, dok se unutar zemalja mogu posmatrati određeni trendovi.

Primjerice, u Austriji je 2007. godine bilo 48 rasističkih zločina, dok ih je 2016. godine bilo 356; antisemitskih krivičnih djela je bilo 15 2007. godine, a 41 je bilo 2016. Povećanje je zabilježeno i kad su u pitanju islamofobična krivična djela kojih je bilo 2 zabilježeno 2007. godine, a 28 2016. Zabilježena krivična djela koja su počinile ekstremno desne osobe bilo je 280 2007. godine, a 2016. je bilo 718.

U Švedskoj je primjerice, kada su u pitanju zločini iz mržnje, 2007. godine bilo registrovanih 2489 slučajeva ksenofobije i rasizma, a 2017. 4609. Zabilježen je i povećan broj antisemitskih djela, kao i islamofobičnih djela.¹²

Primjerice, u Njemačkoj je u 2019. godini zabilježeno dvadeset puta više politički motiviranih krivičnih djela protiv pripadnika Islamske i Jevrejske vjerske zajednice u odnosu na politički motivirana krivična djela protiv pripadnika kršćanke zajednice.¹³ Međutim, ono što jeste

11 James A Piazza, "Politician Hate Speech and Domestic Terrorism," *International Interactions* 46, no. 3 (2020): 431–53, <https://doi.org/10.1080/03050629.2020.1739033>.

12 Fundamental Rights Agency, "Hate Crime Recording and Data Collection Practice across the EU," 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/hate-crime-recording-and-data-collection-practice-across-eu>.

13 Markus Decker, "2564 Mal Gewalt Gegen Muslime Und Juden," *Frankfurter*

problem, da nisu sva djela registrovana, te se ne može dati precizan podatak. Dakle, podaci govore o povećanju broja djela u periodu kriza u kojem su desni populistici dobili značajniju podršku na izborima.

4.0 Zaključak

Tema ovog rada je bila analiza zloupotrebe slobode govora desnih populističkih aktera, koji su bitno doprinijeli stvaranju jedne nove stvarnosti. U prvom dijelu su predstavljene definicije populizma, a u drugom dijelu su predstavljene društvene i političke okolnosti koje doprinose razvoju desnog populizma. Treći dio je analizirao posljedice stvaranja nove „normalnosti“, kojoj je retorika desnih populističkih aktera doprinijela.

Postoji nekoliko zaključaka u ovom kratkom izlaganju. Pojava novih populističkih aktera u Evropi je doprinijelo stvaranju jedne nove „normalnosti“, koja podrazumijeva drugačiju retoriku. Sloboda govora je zloupotrijebljena, a govor mržnje je postao sastavni dio javnog diskursa. Ovom razvoju događaja su doprinijele ekonomske krize koje su otkrile i krizu demokratije i jedno nezadovoljstvo značajnog broja građana. Drugim riječima, premda krize jesu plodno tlo za pojavu novih ekstremnih političkih aktera, koji koriste postojeće strahove i dodatno ih produbljuju. Desni populistički akteri su uspješno iskoristili postojeće nezadovoljstvo, jer su iskoristili krize kako bi postali vidljiviji i širili vlastite ideje. Iako ovi akteri nisu novi, njihov uspjeh je usko vezan za krize, jer su krize ambijent u kojem njihovo strateško djelovanje najbolje dolazi do izražaja. Konkretno, djelovanje je uspješnije kada ukazuju na krivca i jasno definiraju „neprijatelja“, kojeg smatraju odgovornim za loše stanje u društvu.

Sloboda govora, kao jedna od osnovnih sloboda je zloupotrijebljena i velikim dijelom je ušla u sferu govora mržnje. Ono što je zabrinjavajuće jeste da se ne vidi granica gdje će zloupotreba slobode govora njenim pretvaranjem u govor mržnje završiti. Nadalje, i činjenica je da taj govor mržnje prati i konkretna „akcija“, koje se često ogleda u i u povećanju krivičnih djela iz mržnje ili politički motiviranih djela, odnosno stvara se ambijent za povećanje djela domaćeg terorizma. Premda pojedine

Rundschau, 2019, <https://www.fr.de/politik/2564-gewalt-gegen-muslime-juden-11008127.html>.

zemlje drugačije vode statistike, ipak je vidljiv trend rasta politički motiviranih krivičnih djela.

Stvaranje nove političke realnosti također doprinosi gubljenju legitimiteta u pojedinim državama, jer se institucije osporavaju. Također je vidljiv i jedan paradoks, a koji se odnosi na demokratiju. Premda je riječ demokratija esencijalni dio retorike desnih populističkih stranaka, te u svom djelovanju pozivaju na korištenje direktne demokratije kako bi politika bila odraz „opće volje“ naroda, ipak u svom djelovanju nastoje uskratiti demokratska prava onima koje smatraju odgovornima za postojeće stanje. To se prvenstveno odnosi na osobe stranog porijekla, čime zapravo podrivaju liberalnu demokratiju, u kojoj je njihovo djelovanje zakonski utemeljeno.

Literatura:

Council of Europe. "Hate Speech." Freedom of Expression, n.d. <https://www.coe.int/en/web/freedom-expression/hate-speech>.

Decker, Frank. "Was Ist Rechtspopulismus?" *Politische Vierteljahresschrift* 59, no. 2 (June 2018): 353–69. <https://doi.org/10.1007/s11615-018-0062-3>.

Decker, Markus. "2564 Mal Gewalt Gegen Muslime Und Juden." *Frankfurter Rundschau*, 2019. <https://www.fr.de/politik/2564-gewalt-gegen-muslime-juden-11008127.html>.

Die Zeit. "AfD: Gauland Provoziert Mit Äußerung Zur Nazizeit." *Die Zeit Online*, 2017. <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-09/afd-alexander-gauland-nazi-zeit-neubewertung>.

Fundamental Rights Agency. "Hate Crime Recording and Data Collection Practice across the EU," 2018. <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/hate-crime-recording-and-data-collection-practice-across-eu>.

Grabow, Karsten, and Florian Hartleb. "Mapping Present-Day Right-Wing Populists." In *Exposing the Demagogues: Right-Wing and National Populist Parties in Europe*, edited by Karsten Grabow and Florian Hartleb, 1st ed., 422. Brussels: Centre for European Studies & Konrad Adenauer Stiftung, 2013.

Hobolt, Sara B., and Catherine de Vries. "Turning against the Union? The Impact of the Crisis on the Eurosceptic Vote in the 2014 European Parliament Elections." *Electoral Studies* 44 (2016): 504–14. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2016.05.006>.

Mudde, Cas. *On Extremism and Democracy in Europe*. London: Routledge, 2016.

———. "The Populist Zeitgeist." *Government and Opposition* 39, no. 4 (2004): 541–63. <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.2004.00135.x>.

Piazza, James A. "Politician Hate Speech and Domestic Terrorism." *International Interactions* 46, no. 3 (2020): 431–53. <https://doi.org/10.1080/03050629.2020.1739033>.

The Guardian. "Revealed: The Rise and Rise of Populist Rhetoric." The Guardian, 2019. <https://www.theguardian.com/world/ng-interactive/2019/mar/06/revealed-the-rise-and-rise-of-populist-rhetoric>.

Zeit Online. "AfD-Mitglieder Bieten Verfassungsschutz Zusammenarbeit An." Zeit Online, 2020. <https://www.zeit.de/politik/deutschland/2020-07/afd-verfassungsschutz-zusammenarbeit-rechtsextremismus-nachrichtendienst>.